

Zpráva ze služební cesty

Jméno: Mgr. Jiří Mazal

Ve dnech 17.-30. srpna 2008 jsem se zúčastnil studijního pobytu ve Státní knihovně v Berlíně (Staatsbibliothek zu Berlin), který byl hrazen prostřednictvím grantu Asociace knihoven vysokých škol. Hlavním úkolem stáže bylo seznámit se s německými katalogizačními pravidly a využít nabyté znalosti při zpracování dokumentů ve vlastní instituci, získal jsem ale také poznatky o německé katalogizační praxi, struktuře německé knihovny a knihovnictví, které jsou odlišné od našich zvyklostí.

V německém knihovnictví stojí nejvýše Národní knihovna Německa (Deutsche Nationalbibliothek), která se ještě donedávna jmenovala pouze Německá knihovna (Deutsche Bibliothek). Sídla má ve Frankfurtu nad Mohanem a v Lipsku (pod názvem Deutsche Bücherei), pole své působnosti mají geograficky rozdělena, povinný výtisk získávají dle sídla nakladatelství. Povinné výtisky jsou v Německu dva, jeden získává Národní knihovna buď v Lipsku nebo ve Frankfurtu, druhý příslušná zemská knihovna. Státní knihovna v Berlíně je druhou největší knihovnou v Německu a s 10 miliony svazky největší univerzální knihovnou. Spolu se Státní knihovnou v Mnichově a Národní knihovnou tvoří základ německého knihovnictví.

Současný stav Státní knihovny v Berlíně odráží historický vývoj Německa. Během 2. světové války byl tehdejší fond čítající 3 miliony svazků rozptýlen po celé Německé říši, po roce 1945 se vlivem následného rozdělení Německa již nikdy nesešel. V bývalém východním Berlíně se dokumenty vrátily do původní knihovny v ulici Unter den Linden, v Západním Německu byly dokumenty soustředěny do měst Tübingen a Marburg. V letech 1967-1978 byla v tehdejším Západním Berlíně vystavěna nová Státní knihovna v ulici Potsdamer Strasse, ke sloučení obou knihoven došlo v roce 1992. Stará budova v ulici Unter den Linden je označována jako číslo 1 a jsou v ní soustředěny především dokumenty staršího data. Nová budova je označována jako číslo 2 a do budoucna má být rozdělení dokumentů takové, že ve staré budově číslo 1 se budou nacházet dokumenty vydané do roku 1945 a obsahově se týkající období do roku 1945.

Financování knihovny probíhá prostřednictvím nadace Stiftung der Preussischer Kulturbesitz, pod kterou také spadá řada muzeí a galerií. Na nákup dokumentů je

ročně vyčleněno na 10 milionu EUR, přičemž přibližně polovina připadá na knihy.

Státní knihovna v Berlíně má specializovaná oddělení, která mají jedinečná postavení v rámci celého Německa a jejich úkolem je shromažďovat literaturu z příslušných oblastí. Jedná se o:

- Oddělení Východní Asie (Ostasienabteilung) - obsahuje nejrozsáhlejší sbírku dokumentů z této oblasti v Evropě (780 tisíc svazků)
- Oddělení Orientu (Orientabteilung) - obsahuje jednu z největších evropských sbírek orientálních rukopisů světového významu
- Oddělení map (Kartenabteilung) - má největší a nejrozsáhlejší sbírku kartografických dokumentů v Německu
- Oddělení Východní Evropy (Osteuropaabteilung) - zahrnuje na 1 milion svazků jak dokumentů v jazycích Východní Evropy, tak dokumenty v jiných jazycích o této oblasti.

Státní knihovna také dostává tzv. Amtdruckschrift, což je dokument vydávaný vládami a vládními organizacemi a je dostáván zdarma.

Během mého pobytu mi byl připraven bohatý program, kdy jsem dostal příležitost blíže poznat jednotlivé součásti knihovny. Nejprve jsem byl proveden po obou knihovních budovách, které v současnosti prochází rekonstrukcí. V budově v ulici Unter den Linden je ve výstavbě nový knihovní sál, zatímco budova v ulici Potsdamer Strasse je zbavována azbestu, který byl použit při její výstavbě.

První dva dny jsem strávil v Oddělení Východní Evropy (Osteuropaabteilung). Jelikož vedoucím tohoto oddělení byl Čech, byly mi vysvětleny základy katalogu a katalogizace v češtině, což mi při pozdějším poznávání zpracování dokumentů velmi pomohlo. Německá katalogizace probíhá podle odlišných pravidel než u nás. Pro jmennou katalogizaci se užívají pravidla RAK-WB (Regeln für alphabetischen Katalog), pro věcnou katalogizaci platí pravidla RSWK (Regeln für Schlagwortkatalog). Knihovny v Německu se sdružují do spolků a vytváří souborné katalogy, Státní knihovna je zapojena do spolku Gemeinsamer Bibliotheksverbund (GBV). V rámci souborného katalogu se užívají stejná předmětová hesla, přejímají se záznamy a užívá se stejný knihovnický systém, konkrétně u GBV nizozemský systém PICA. Jeho struktura je vyjádřena v PICA MARCu, který je odlišný od MARC 21. Předmětová hesla jsou sdílena s Národní knihovnou, každé nově založené předmětové heslo je po revizi zasíláno Národní knihovně. Předmětová hesla se do záznamu vkládají podle přesně daných pravidel, např. na prvním místě musí být

personální, geografické nebo korporativní heslo. Přísně se dodržuje zásada nejužšího pojmu, jedná-li se např. v dokumentu o Thomasi Mannovi, je tento spisovatel jediným heslem. Systematická klasifikace je od Národní knihovny odlišná, používá se tzv. Basisklassifikation skládající se z 89 základních skupin a skupin druhé úrovně. Tato klasifikace je tudíž velmi hrubá. Národní knihovna naproti tomu používá Deweyho desetinné třídění.

Velmi přínosný byl pobyt v oddělení Wissenschaftsdienste (vědeckých služeb), kde jsem se podrobně seznámil s katalogizační praxí a redakcí předmětových hesel. Zpracovatelská linka probíhá v německých knihovnách odlišně od našich zvyklostí, v každé knihovně působí odborní referenti (Fachreferenten) pro příslušný obor (obory), kteří zajišťují akvizici a zpracování dokumentů po věcné stránce, provádí školení uživatelů, rešerše a umí se také orientovat v prostředí databází. Mají vzdělání v příslušném oboru a dva roky knihovnického studia. Státní knihovna v Berlíně má 25 odborných referentů. Byl jsem přidělen k referentovi zaštiťujícímu anglistiku a geologické vědy a prováděl jsem i samostatné zpracování dokumentů včetně přidělování signatur. Státní knihovna užívá vlastní stavění fondu, které je dosti propracované a lze podle něj i vyhledávat.

Samostatnou kapitolou bylo seznámení se se svazkovým katalogem. Knihovna nemá doposud všechny své dokumenty zpracovány v počítači, část je jich možné vyhledat jen ve svazkovém katalogu, který je nazýván Alter Realkatalog (ARK). Pořádání je systematické se značně propracovanou hierarchií, při retrokonverzi je tato hierarchie zachována a lze podle ní vyhledávat. Celkem je k dispozici na 1800 svazků svazkového katalogu (3 miliony dokumentů), část však byla za války zničena.

Měl jsem též příležitost nahlédnout do systému SUBITO, který slouží k meziknihovní výpůjční službě zejména článků a kapitol z knih. Na základě nové změny v autorském právu však není možné zasílání materiálů elektronicky, ale pouze faxem nebo poštou. Zajímavé bylo i poznání databáze časopisů Zeitschriftendatenbank.

Byla mi také domluvena exkurze v Berlínské městské knihovně (Zentral- und Landesbibliothek). Sídlí ve dvou budovách obdobně jako Státní knihovna, přičemž mladší z nich je nazývána Amerika-Gedenkbibliothek. Tato budova především překvapila rozsáhlou sbírkou multimediálních dokumentů (např. 46 tisíc CD-ROM), malým kinosálem pro jednu osobu, rozsáhlou sbírkou knih v jazycích berlínských jazykových menšin (např. albánština, turečtina, perština, ruština) a dětským oddělením, kde knihovnice pomáhají dětem s domácími úkoly. Nejzajímavější mi

připadla artotéka, kde si čtenáři mohli zapůjčit obraz na dobu tří měsíců.

Dvoutýdenní pobyt ve Státní knihovně lze považovat za velmi přínosný, nejenže splnil cíle, které na něj byly původně kladeny, ale zdaleka předčil původní očekávání.

Obrazová příloha

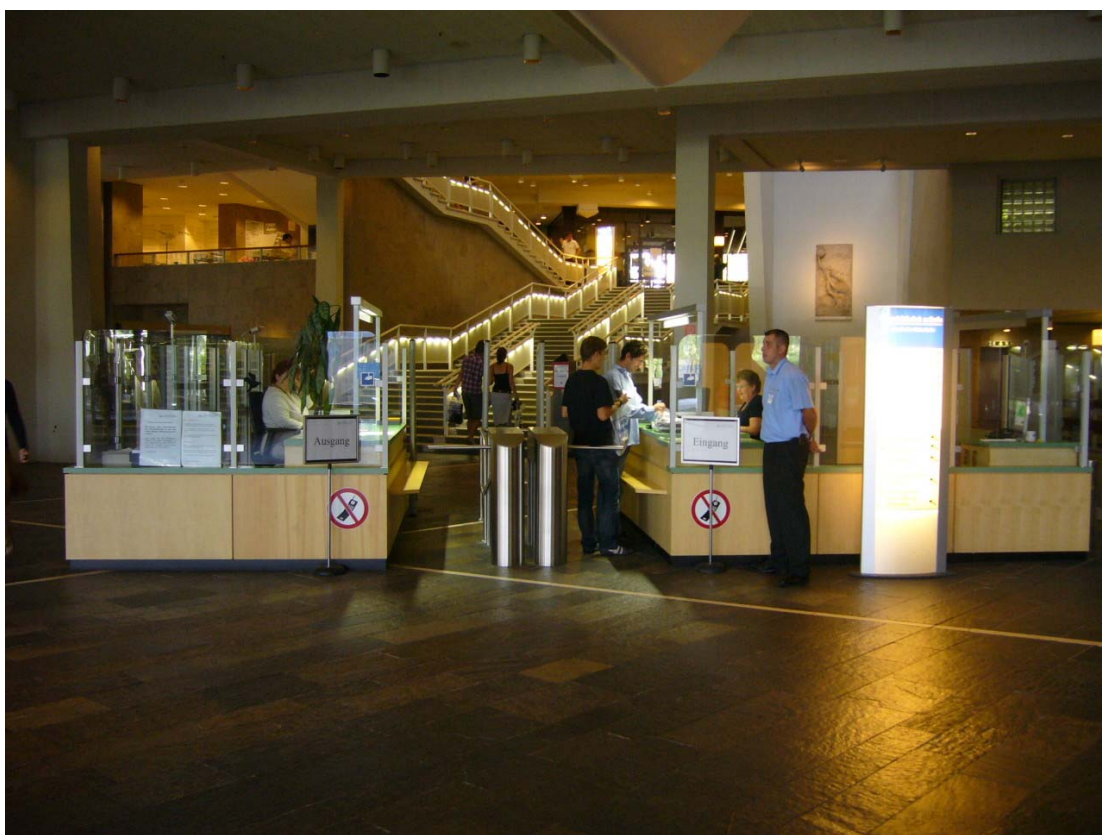
Staatsbibliothek zu Berlin, budova v ulici Unter den Linden

Svazkový katalog

Staatsbibliothek zu Berlin, budova v ulici Potsdamer Strasse

Interiér budovy v ulici Potsdamer Strasse, vstupní turnikety

Interiér budovy v ulici Potsdamer Strasse, pohled do studoven

Interiér budovy v ulici Potsdamer Strasse, nad informačním pultem se nachází badatelný